

gyűjtőjében, aki Szegvárról küldött igen becses és az egész kérdést tisztázó képeket, leírásokat. *Bátky* mindezt összefoglalva, 1903-ban avval a megjegyzéssel adta ki, hogy „nagyon örvendénénk, ha innen az íróasztal mellől szerzett e néhány adatot vidéki tagtársaink minél bővebben kiegészítenék.”

Erre a fölhívásra csak hét esztendő múlva jött válasz. *Bartucz Lajos* a nagy magyar Alföld népies építkezéséről írott értekezésében megerősíti és sokban bővíti *Farkas Sándor* szegvári adalékait. *Gabonás verém* v. *életős verém*-nek nevezi a nép ezeket a vert földből, vagy vályogból készült boglyakemence alakú építményeket — mondja *Bartucz* —, mert régen ezek a gabonások tényleg a földbe ázott vermek voltak; a gazdát a célszerűség vezette, mikor a vízár veszélyének örökké kitett földalatti vermek helyett a föld fölé építkezett.³

1907. őszén Kiskunfélegyháza népies építkezését tanulmányozva, az alacsonyabb fekvésű, vízjárta tanyák között magam is több, már elpusztulóban lévő boglyaalakú gabonást találtam; ezek közül a legépebbet, amint még használtak, az *Ipacs József* 588. sz. tanyáján épültet le is fényképeztem. (L. a mellékelt ábrát!) Ez a gabonás 2 és 1/2 méter magas, vályogból épült, kívül, belül sárral kitapasztva és belül a féreg ellen kifüstölve. Kérdésemre, hogy miért csinált *fönnálló vermet* a földalatti helyett, a gazda azt felelte, hogy a földalattit a víz összedönténé.

A nagyalföldi boglyaalakú gabonások elterjedési vonalát eddig tehát csupán három helység jelzi: *Csökmő*, *Szegvár*, *Kiskunfélegyháza*. Amiből nyilvánvaló, hogy *Bátky* fölhívása még mándig időszerű!

Madarassy László.

Tiszai halászat a XVII. században.

Az Ónod várához tartozó uradalomról 1689. évben felvett urbariumban leírás maradt ránk az egykori tiszai halászatról.¹ A nagy kiterjedésű uradalom tulajdonosai ez időben a Rákóczi-árvák (*Juliánna* és *Ferenc*) voltak, az összeírást pedig az összes Rákóczi-javak igazgatójának, *Klobusiczky Ferencnek* utasítására *Bajomi János* készítette.

Az ónodi uradalomhoz 50 birtok (város, falu, puszta) tartozott részben vagy egészben. Ezek szokásos urbániális leírását az összeírást végző *Bajomi* esetenként megtoldotta az egyes birtokok települési és gazdasági viszonyaira igen becses adatokat nyújtó színesebb leírásokkal és megjegyzésekkel. Így *Kesznyeten* falunál a halászati jog gyakorlásának rendje mellett magáról a halászat módjáról is bővebben szólt.

A Tisza és Sajó szögében fekvő *Kesznyeten* (ma *Sajókesznyeten*) falu az összeírás idejében teljesen elhagyott volt.² Előbb jobbágyok és szabad hajduk lakták, de a kuruc—labanc háborúzás idején ezek egy-

³ *L. Bátky Zsigmond*: Boglyakemence alakú gabonások és egyéb építmények a Nagyalföldről. „A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője” 1903. évf. 311. l.

³ *L. Bartucz Lajos*: Adatok a nagy magyar Alföld népi építkezéséhez. „A M. N. M. Népr. Oszt. Értesítője” 1910. évf. 51. l.

¹ U. et C. fasc. 23, ns 13. Orsz. Ltár.

² A falu felerészre illette a Rákóczi árvákat, másik fele — egyébként osztatlanul — Rákóczi Erzsébetet, Erdődynt.

része a szomszédos Tiszalucra húzódott, más része pedig elszéledt. Ennek folytán Bajomi az urbarium felvételéhez szükséges adatokat részben korábbi (1652. és 1676. évi) urbariumokból, részben pedig a Lucra költözött s általa meg is nevezett kesznyeteni lakosok előadásából merítette.³ Jobbadám az utóbbi forrás állott rendelkezésére a halászati jog gyakorlásáról és a halászat módjáról itt teljes egészében közölt következő leírás készítésénél.

— „*Tilalmas* halászó víz a Tisza,⁴ de ez is csak akkor, mikor a *szégye* bé van csinálva; kiváltképpen a Sajó toroktól fogvást mind a szegyeigh; a szegyen alol penig mindenkori *szabad* halászat vagyon akar kinék is.

— „A szegye előtt (amint mondgyák) a Tisza szélén eleitül fogvást szabad volt a *Palonya* nevű hálóval halászni (melyben csak apró halat, keszeget szoktak fogni, mivel azon háló nem öreg halhoz való).

— „*Boneval*, *gyalommal* nem szabad a szegye előtt halászni, ez mindenkor tilalmas volt.

— „A szegyes halászat tilalma szokot lenni mindaddégh, míg hidegh ősszel a víz nem jegezik; tászik bé penig a szegyet mindgiárt a tavaszi árviz megapadása után.

— „Halászat módgya. Nappal a szegyen nem szoktak halászni, hanem éczaka; ekkor is penigh itt nem foghatnak egyebet a *számos* halnál⁵ (ugj mint tok, víza, sőregh), ha mikor haresát foghatnak, az a halászké.

— „Hálónak való *kendert* az urak adnak, melyet a falu tartozik megfomatni és meg is köttetni circiter megyen *kita*⁶ kender 12 egj hálóra, néha [mikor a háló elrothad, noha minden nap meg szárazstják], kell kötniek egy idén két hálót is).

— „Eszt is observálni kell: a szegye bétételétől fogvást eghész hidegh őszigh minden éczaka szoktak halászni; nappalra a kapuját beteszik.

— „A fogott halmak elosztása ilyen. Minthogy minden éczaka ezen falusi lakosok közül négj—négj ember bának a hálóval, vagj halász (melyér közöttök rendre jár) annak okokáért a fogott halmak két része az uraké (melyet magok között aequali modo dividálnak), harmadrésze penig a lakosoké közönségessen, mivel ők curállják aszt a forma halászatot.

— „Eszt is vallyák: hogy ezen halászat ideje alatt valamennyi haresát foghatnak, az is mind övék volt eleitül fogvást.

— „A szegye fát idegen úr erdején szokták venni és egyigh úr ad ezen szükségre f. 3, a másik úr is annyit, a falu is annyit.

³ A megnevezett egyének a következők: Szűcs János 60, Méregh István 48, Kun János 30, Gödön Máté 46, Szilágyi Mátyás 36, Kádár András 38 éves.

⁴ A jobbágyközségekben aszerint, hogy a halászati jogban a földesur mellett a jobbágyok is részesültek vagy nem, a halászó vizek „szabad”-ok és „tilalmas”-ok voltak. A tilalom elvétele volt kizárólagos, míg a legtöbb esetben feltételes, mikor a jog gyakorlásában meghatározott keretek között a jobbágyok is részesültek. Az idevonatkozó s helyenként különböző szabályok az egyes urbáriumokban nyertek kifejtést.

⁵ Amiről számolni kell.

⁶ kéve.

— „A szegye becsimáló mester fizetése ilyen. A két úr részéről attak buzát cass. cub.⁷ 2. Ittem a falu is ad cub. 1.

— „Vallanak illyent is, hogj a szégye bétételének idején az akkori munkásoknak *áldomást* is attak; ugj mint hat forint ára bort; és ennek két forintyát atta megh az egyik úr; két forintyát a másik úr, két forintyát a falu magát.

— „2-dik halászat ideje tavasszal vagyon (jég elmenésétől fogvást a tavaszi árviz beapadásáigh (addégh mig a szegét be nem teszik); ekkor *boneval* vagj *fenékhálóval* szoktak halászni és ekkor is számos halat szoktak fogni, melynek két része az uraké, harmadrésze a halászoké; ekkor ezen harmadrészt az urak hire nélkül nem szabad eladni, hanem ha az uraknak szüksége vagyon a halra, a régi limitatio szerint aduak egj vizáért, nagj vagj kicsiny f. 3, egj tokért den. 60, egj sőregért den. 33, tiz keczegejért f. 1.—.

— „3-dik halászat ideje Kísaszszony naptul fogvást a tavaszi jég elmenéseigh, ez *keczege* halászat ideje.

— „Módgya pedig ilyen. *Altalhalót* szoktak le rakni; mindenik ur külön a maga részére; és egyik ur részére vagyon néha 5—6 (több kevesebb) által háló; a más úr részére is a mennyi lészen. Ezen által való hálóknak letétele után, a bone hálóval szokták meg hajtani a halat, és ugj a fenékről felkölteni; a bone hálóval pedig mind az első hálóiugh el mennek.

— „Valamennyi halat a boneban fognak, annak két része az uraké, harmad része a halászoké. Az által tevő hálóban pedig, valaki hálójában mennyi hal akad, az csak arra a részre való lészen, eggyik a másikkal nem osztozik; a halászoknak is ehez semmi közök.

— „Ha az halászok közül valaki, az urak hálójok után hálót télesen le; vagj ha idegen ember lészen is az, valamennyit a maga hálójában megh foghat, annak fele az uraké (eszt már a két úr részére két felé osztják), fele pedig csak azé leszen, a kié a háló! —

Szabó István.

TÁRSADALOMRAJZ.

A dorozsmai „egy kötél” föld.

Egy 1828. évi május 30-án kelt, a „Kis Kun Dorozsmai közönség” tanácsának benyújtott bizottsági jelentés teljes világosságot derít egyrészt a dorozsmai „kötél” mibenvalóságára, másrészt a redemptionális földosztás dorozsmai módozataira. Ebből az okmányból megállapítható, hogy a dorozsmai kötél a más kun községekben használt „kötél” méretől jelentősen eltér, sőt, hogy a dorozsmai kötélkiméret inkább csak formális jelölése a redemptionális földterületnek, semmint pontosan meghatározott területnagyság. Ugyanebből a jegyzőkönyvből kivilágosodik az is, hogy Dorozsmán és általában a kun községekben, a szállásföldek és nyilasok között a föld fekvése alapján tettek megkülönböztetést. A *nyilas* kaszáló is a szállásföldnek egy tartozéka volt.

⁷ kassai köből.